

Наталя Зіневич (*Київ, Україна*)

ЦИГАНИВ ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ АРХІВІСТІВ кін. XIX – поч. XX ст.

Циганознавчі студії в Україні мають свою власну історію розвитку, історіографічні традиції [4; 5; 15; 20]. Оскільки спеціалізованої циганознавчої дослідницької школи в Україні ніколи не було, доцільним є розгляд окремих праць присвячених циганам в більш широкому контексті, зокрема зі з'ясуванням історії появи публікацій, їх узгодженість з науково-видавничою діяльністю наукових установ, в яких працювали автори. Урахування такого контексту дозволить більш релевантно підійти до визначення наукової цінності публікацій, повноти й об'єктивності висвітлення проблематики, теоретичних і методичних здобутків вчених.

В статті застосовано історіографічний підхід до українських циганознавчих студій з точки зору з'ясування особливостей поширення історико-етнографічних знань про циганський етнос в Україні. Під час аналізу історії появи праць з циганознавчої проблематики кінця XIX – початку XX ст., важливо простежити вплив на розвиток досліджень як наукознавчих, так і суспільно-політичних факторів, зміна яких значною мірою обумовлювала особливості розвитку циганознавства.

Протягом XIX ст. в працях присвячених циганам були здійснені спроби розгляду проблем їхнього походження та розселення, специфіки культури й побуту, взаємин з іншими народами. Ці питання вивчали науковці, аматори, краєзнавці, мандрівники, церковні діячі, співробітники різних державних установ тощо. У Російській імперії накопичилась значна кількість літератури нерівнозначної за своєю науковою вартістю та характером. Лише наприкінці XIX ст. з'явилися спроби осмислення історичного минулого й етнічної специфіки циган на основі наукової обробки та тлумачення фактичного історико-етнографічного матеріалу. В Україні справу історичного дослідження циганської проблематики започаткували харківські, київські та львівські архівісти М. Плохинський, І. Каманін, А. Прохаска.

У першій половині XIX ст. в Україні сформувалась низка місцевих культурно-освітнянських, а водночас і народознавчих центрів, провідним серед яких став Харків, зокрема відкритий 1808 р. Харківський університет. У середині XIX ст. у Російській імперії, зокрема, на території України, створено губернські вчені архівні комісії, які своєю діяльністю щодо збирання і упорядкування архівних документів поклали початок історичним архівам, зокрема Київському центральному архіву давніх актів при Київському університеті (1852) та Харківському історичному архіву (1880), в яких працювали М. Плохинський та І. Каманін.

Будучи з 1884 р. завідувачем Харківського історичного архіву, створеного при місцевому історико-філологічному товаристві, відомий історик і археограф Дмитро Іванович Багалій організував систематичне поповнення архіву новими документами з державних установ та приватних колекцій Харківщини, Полтавщини, Чернігівщини, а також їхнє впорядкування та науковий опис [21]. На початку XX ст. Харківський історичний архів вважався одним з доступних для дослідників архівосховищ України, де зосереджувалися цінні документи з історії Гетьманщини і Слобожанщини XVIII – початку XIX ст. Зусиллями Д. Багалія в Харкові склалася школа молодих істориків-архівістів (М. М. Бакай, М. М. Плохинський, В. О. Барвінський та ін.), чий науковий дослідження базувалися головним чином на документах Харківського історичного архіву [22; 23; 36].

Помітний внесок у дослідження українських циган зробив український дослідник М. М. Плохинський¹. Влітку 1889 р. він обстежив приватні, монастирські, церковні та відомчі архіви Чернігова та Чернігівської губернії, склав описи 20 архівів, в яких зберігалися документи XVI – XIX ст. Внаслідок цієї роботи вийшла друком монографія “Архивы Черниговской губернии” (1899), за яку М. Плохинського було обрано членом-кореспондентом Московського археологічного товариства [26, с. 266].

Працюючи в Харківському історичному архіві М. Плохинський здійснював каталогізацію архіву Малоросійської колегії та систематичний опис Харківського відділення архіву [26, с. 267]. Він вивчав соціально-економічні відносини XIII – XVIII ст. у Лівобережній Україні, проте найбільш ґрунтовні праці дослідника були присвячені українським циганам (1890), зокрема, циганам та іншим іноземцям у Старій Малоросії (1905) [31].

¹ Плохинський Михайло Мелентійович (1864, Курська губ. – 1906, Харків). історик-архівіст. З 1889 р. він був членом Харківського історико-філологічного товариства з 1888 по серпень 1897 р. поєднував роботу у Першій чоловічій гімназії Харкова з роботою штатного архіваріуса Харківського історичного архіву.

Цінною, насамперед в документальному плані, є праця вченого – “Цыгане в Старой Малороссии” (1889), де поряд з історичними та етнографічними відомостями, міститься характеристика прізвищ українських циган, напрямки законодавчої діяльності Малоросійської Колегії та Сенату в XVIII ст. стосовно циган на території Лівобережної України. Автор дійшов висновку, що до північно-західної частини України цигани прийшли із Польщі, а до південно-східної – із Волощини. М. Плохинський спирався на документи втраченого на поч. XX ст. архіву Малоросійської колегії, де були вказівки щодо переселення циган з Польщі в XVI – XVII ст. до Малоросії. Також наведені відомості про заняття, побут і юридичний стан циган [30].

Харківський дослідник В. Ейнгорн (1908) у відзові на роботу Плохинського наводив дані про малоросійських циган початку XVIII ст. [38], та вказував на наявність відомостей про циган XVII ст. в колекціях документів історика О. Лазаревського, зокрема в Ніжинських магістратських книгах [16].

З рецензії Віталія Ейгорна, представника документальної школи О. Лазаревського наведено цитату, актуальну і для сучасних істориків, які працюють з першоджерелами

“К сожалению работа нашего автора подтвердила также и ту давно известную истину, что для исследователя недостаточно получить в свое распоряжение ценные документы, – нужно ещё уметь надлежащим образом воспользоваться этими документами, нужно знакомство с техникою научного оснащения, необходимо основательное знакомство с общими условиями изучаемой эпохи и с литературою исследуемых вопросов, нужен, наконец, досуг, которого, очевидно, не доставало нашему автору, так как книгу в 235 страниц in quadro, из которых значительная часть занята сырым материалом, задуманную и уже начатую в 1890 г., он при несомненном трудолюбии закончил только в 1905 г., и закончил так, что её придется во многом дополнять и исправлять.

“Иноземцы в Старой Малороссии” едва ли не первый значительный труд по внутренней истории Малороссии, вышедший в свет несколько лет спустя после преждевременной кончины А. М. Лазаревского, неизменного руководителя и благожелательного советника всех современных изыскателей малорусской старины, и следует признать, что на работе М.М. Плохинского мало заметно влияние незабвенного историка Малороссии...” [38, с.53].

60-ті роки XIX ст., ознаменувалися проведенням в Україні так званої “етнографічно-статистичної експедиції” під керівництвом ученого-народознавця П. П. Чубинського. Експедиція тривала понад два роки (1869–1870), а її результати склали сім томів про звичаї й обряди, народну творчість, звичаєве право, вірування й матеріальну культуру українців (СПб., 1876–78), які містили, також окремі відомості про українських циган [37].

Пожвавлення народознавчих досліджень на Наддніпрянській Україні в середині XIX ст. спричинилося до відкриття 1873 р. в Києві Південно-Західного відділу Російського Географічного товариства (РГТ), трирічна наукова діяльність якого сколихнула широку збирацьку роботу щодо запису фольклорних творів, відомостей про різні галузі матеріальної й духовної культури [28]. Головою РГТ було обрано Г. Галагана, а поточне керівництво здійснював П. Чубинський. Обговорені на засіданні Відділу кращі реферати видруковані в двох томах “Записок Юго-Западного отдела Русского Географического общества”, серед них В. Антоновича, П. Чубинського, М. Драгоманова, М. Лисенка, Ф. Вовка, О. Русова. Друкувалися додатки, окремі книги народних пісень, казок.

У змістовних фольклорних збірках, зокрема “Малоруських народних переказах і оповіданнях” М. П. Драгоманова і В. Б. Антоновича (1876), вміщено цілу низку переказів про циган.

Важливим заходом Відділу РГТ стало проведення одноденного перепису населення Києва 1884 р., який, зокрема, зафіксував національний склад міста [10]. Розпочата із широким розмахом наукова робота по дослідженню краю, однак була згорнута, після звинувачень у сепаратизмі і закриття Відділу. Провідні його діячі – М. Драгоманов, Хв. Вовк, О. Русов та ін. були змушені емігрувати за кордон, де вони популяризували українознавчі студії, піднісши їх до рівня західноєвропейської науки.

Для української етнографії період установа характерне гуманістичне спрямування, започатковане видатним етнографом, українцем за походженням М. М. Миклухо-Маклаєм. Саме він науково обстоював ідею рівноправ'я народів та самотності їхнього національного життя.

З середини 80-х років XIX ст. помітних результатів у справі упорядкування та публікації архівних документів досягли губерньські вчені з архівних комісій, організованих з метою збирання документальних матеріалів. Київська археографічна комісія (1843) – перша загально-українська інституція з виявлення, вивчення й публікації джерел з історії України. Комісія розшукувала документи в архівах місцевих судово-адміністративних установ, магістратів, монастирів, серед приватних осіб. Зібрані документи створили ядро Київського центрального архіву давніх актів (1854). В. Антоновича Дмитро Багалій вважав представником документального напрямку у розробленні історії України, дуже високо цінуючи особисту працю невтомного шукача. Д. Багалій відзначав, що В. Антонович не був тільки видавцем сирих матеріалів, він сам же й розробляв їх, до кожного тому актів, виданих у “АЮЗР”, він додавав дослідження їх змісту [25].

Д. Дорошенко вважав, що Археографічна комісія якщо й дала невичерпне джерело для студій над українським минулим і змогу публікувати ці студії, то з іншого боку вона обмежила її співробітників територіальними і часовими рамками – історичні праці В. Антоновича та його учнів стосуються здебільшого Правобережної України і часів, коли землі України були під владою Польщі. Розглядаючи архівну та джерелознавчу працю, оцінюючи рівень аналізу та критики опублікованих джерел, принципи та систему їх видання, теоретичні засади археографічної та джерелознавчої праці В. Антоновича, дослідники його наукової спадщини відзначають, що вчений користувався системно-видовим принципом опрацювання джерел. Різні матеріали він групував у окремі рубрики, найвище оцінюючи актові матеріали, які дослідник систематизував за видами і хронологією. Серед історичної проблематики Володимир Боніфатійович на перше місце ставив культурний розвиток народу.

14 січня 1873 р. при університеті Св. Володимира з 1874 р., почало діяти Історичне товариство Нестора-літописця (ІТНЛ). В. Антонович, окрім того, що був його головою, виступив 76 разів на його засіданнях з доповідями, рефератами, науковими повідомленнями. Вчений був одним із фундаторів журналу “Киевская Старина” (1882 – 1906), що став друкованою трибуною ІТНЛ., безпосередньо брав участь у формуванні змісту видання, на сторінках якого було вміщено кілька розвідок на циганську тематику [6; 8].

Едиційна і евристична праця вченого в царині джерелознавства та археографії тісно пов’язані з Тимчасовою комісією для розгляду давніх актів (Київською археографічною комісією). Вона почала працювати 8 грудня 1843 р. як урядова установа при Київському військовому Подільському і волинському генерал-губернаторі З комісією він розпочав співпрацювати з 1863 року, беручи активну участь у підготовці її видань, зокрема “Архив Юго-Западной Руси” 3 томи за XV – XVIII ст. і ще три, до яких він написав розгорнуті передмови, фактично монографічні дослідження, джерела про циган, зокрема, вміщені в Т. I. Ч. 5. [1]. Протягом шести років В. Антонович вивчав документи актових книг Вінницького, Володимирського, Житомирського, Київського, Кременецького, Лeticівського, Луцького, Овруцького гродських судів, книг Барського замку, Камянецького та Олицького магістратів. Найбільше першоджерел використано з книги Овруцької гродської записової й поточної 3 таких же книг Київської, Житомирської, Луцької, Кременецької, із земської Київської записової (акти з 1443 по 1760 р.).

В минулому році в інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського в ході археографічного опрацювання у Ф. П. – Історичні матеріали Збірки В. Анто-

новича під № 21419-21430 нами було виявлено 12 документів польською і латинською мовами на 28 арк. 1684 – 1745 рр. Волинь, Поділля, кін. XIX ст. (вірогідно, автограф В. Антоновича). “«Цигани» – виписки з книг актових, скарг, вироків, привілеїв королевських про короля циганського, вимога прав по привілею, крадіж коней та речей циганами, озброєний напад їх на шляхтича; кривди їм від шляхтича; захоплення їх жінки; їх грабування”. Це документи із Книги гродської Овруцької (№ 3211, р. 1683 – 1684, л. 535), книги гродської Луцької (№ 2242, р. 1706, л. 158, 657, № 2964, р. 1700–1730, л. 127 – зв.), книги гродської Кременецької (№ 1616, р. 1706 – 1707, л. 748, 748-зв.), книги гродської Володимирської (№ 1080, р. 1712, л. 314), книги гродської Камянець-Подільської (№ 39636, 1713, л. 229 зв.), книги протоколів Київського гродського суду (№ 769, р. 1713 – 1714, л. 268 зв.), книги Барського замку (№ 5689, р. 1743 – 1746, л. 27), книги Кременецького магістрату (№ 1969, р. 1743 – 1747, л. 91 зв.)².

Фактично В. Антоновичем видано 9 томів “АЮЗР” (2157 першоджерел), хоча інколи під одним номером публікувалося від 1 до 19 джерел. Комісія мала у своєму розпорядженні і велику кількість невикористаних матеріалів. А вже ще на початку 1874 р. було ухвалено видати В. Антоновичу грошову премію за те, що зібрав близько 800 документів. Розшуканим джерелом – нехай спершу і не всі опубліковані, але наявні в доступній колекції Комісії чи особистій, – то безцінний дар для української історіографії, вияв аналітичного підходу до відбору і публікації першоджерел.

Серед учнів В. Б. Антоновича І. М. Каманін займав особливе місце [13]. Продовжувач його напрямку в дослідженні історії України, він найбільш відомий на ниві архівознавства, займаючи в Київському центральному архіві різні посади, починаючи від помічника архіваріуса та бібліотекаря до директора цього закладу, протягом майже сорока років [11]. І. М. Каманін був в числі перших студентів, які під керівництвом В. Б. Антоновича займався практичною археографією. Згодом історик став одним з найкращих знавців актового матеріалу. На основі матеріалів актових книг XVIII ст., що зберігалися в Київському центральному архіві, І. Каманін досліджував проблеми історії євреїв³ та циган [19].

² Ці документи ми плануємо опублікувати мовою оригіналу і в перекладі з належним науковим коментарем.

³ 1890 р. вийшов другий том (в 2-х кн.) “Переписи єврейського населення в Юго-Западном крає в 176–1791 гг.”. Стаття “Статистические данные о евреях в Юго-Западном крає во второй половине XVIII в.”. Вона була удостоєна почесного відгуку Імператорської Академії наук. До цієї теми історик повертався неодноразово [17].

У 1916 році в Києві, серед статей і матеріалів з історії Південно-Західної Росії, які видавала Київська Комісія для розгляду давніх актів, з'явилась публікація архівних документів “Цыганские короли в Польше в XVII – XVIII ст.”, підготовлена І. Каманіним тодішнім головою Центрального Архіву. У розвідці наведені матеріали актових книг Південно-Західного регіону, грамоти польських королів та постанови польського сейму, які є важливими джерелами для реконструкції початкового періоду переселення та перебування циган на території Правобережної України [19, 109 – 128]. Кожен, навіть невеликий документ, був прокоментований

На думку І. Каманіна “циганські королі” призначалися з неможливої польської шляхти і не мали особливого впливу серед підпорядкованого їм циганського населення Речі Посполитої, зобов'язаного сплачувати першим “пожитки і складки” [19, с.111]. Судячи з документів, досліджених І. Каманіним, масовий перехід циган на осілість розпочався з другої половини XVIII ст.

Вчений продовжував справу В. Б. Антоновича у дослідженні фальсифікованих документів, серед яких були підробки королівських грамот “циганським короліям”. Систематично розробляв методику встановлення автентичних та підроблених документів, справу експертизи архівної фальсифікації⁴.

У західних регіонах України продовжували існувати крайові архіви гродських і земських актів у Львові (після злиття з колишнім архівом Галицького намісництва – земський архів у Львові) та земський архів давніх актових книг Львівського магістрату. Антоній Прохаска (1852–1930) навчався у Віденському університеті саме в той час, коли там працював Ф. Міклошич (1803–1891), відомий словенський славіст, професор кафедри слов'янської мови та літератури Віденського університету, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка, якому належить важливий внесок у вивченні циган. Ф. Міклошич присвятив цілу низку робіт “говіркам та подорожам циган в Європі” (1872–1880) і вважається одним з “батьків” циганології. Вже на той час вчений зазначав, що мав у своєму розпорядженні “досить, чи навіть більше ніж досить матеріалу з усіх країн, де живуть цигани”, і був перший, хто спробував за допомогою мови простежити маршрут, яким мали б рухатися цигани під час мігрування в західному напрямку. Дослідник уклав класифікацію циганських діалектів. Мову європейських циган він

⁴ Праця двох учених була зосереджена в таких установах як Київська археографічна комісія Товариство Нестора-Літописця в Києві, ж-л “Киевская Старина”.

розподілив на 13 говірок, які в основному співпадали з територіальним розміщенням циганських груп країнами Європи [40]. Вже понад сторіччя здійснений вченим на підставі ромської лінгвістики огляд запозичень в європейських діалектах вважається найкращим⁵ [Зокрема, 40 част.3. Die Wanderungen der Zigeuner. Vol. 23, 1874. Ub.1-46].

А. Прохаска з 1878 р. й до кінця життя працював у Крайовому архіві гродських і земських актів у Львові, пройшовши шлях від ад'юнкта до директора архіву [32, 278]. Відомо, що вчений підтримував наукові контакти з І. Каманіним, зокрема, надавав йому відомості про документи стосовно історії циган Галичини [19, 109]. І. Каманін на початку своєї статті наводить дані про присутність циган на українських землях, спираючись на актові дані, зокрема, згадки в саноцьких актових книгах 1428 і 1436 рр. та у львівських за 1428 та 1455 р., та пише про королівську грамоту 1705 р. на призначення “циганського короля” із саноцької книги Львівського Центрального архіву, про які вченому повідомив А. Прохаска.

У Львові А. Прохаска вів активну дослідницьку й видавничу роботу з 1891 р. очолював видання Актів гродських і земських, підготував і видав 8 томів, в яких є низка документів стосовно циган [39]. Загалом опублікував понад 150 праць [32]. Джерела про циган з львівських архівозбірень, опублікованих вченим, широко залучені до наукового обігу в польській циганознавчій історіографії [39].

Отже, маємо констатувати, що поява в публікаціях джерел про циган пов'язана з розширенням дослідницької проблематики з історії і, відповідно, джерельної бази в межах тогочасної діяльності вітчизняних архівістів зі збереження історичних комплексів документів, їх опрацюванням, заснуванням архівів як установ та налагодженням наукового використання архівної інформації для дослідження історичного минулого України.

⁵ У складі фонду НТШ ім. Т. Шевченка у ЦДІА у Львові Ф.3094т оп. І., є велика рубрика “Ф. Міклошич”, однак в її складі, передусім листування (1841–1889) з українськими науковими культурними діячами. Нами не знайдено жодних згадок про зацікавлення Міклошича українськими циганами, хоча вчений листувався з галичанами з 1841 р., які потім постійно були серед його університетських слухачів. Від них вчений регулярно отримував український мовний матеріал для своїх статей. Можливо тому що на українських землях Ф. Міклошича знали передусім як одного із організаторів слов'янознавства, засновника порівняльної граматики і лексикографії слов'янських мов (ЦДІА у Львові ф.309. оп.І. спр.2050. арк.1–180 (арк.31) “Біографія Франца Міклошича” (робота невстановл. автора).

Джерела та література

1. Архив Юго-Западной России. – Т. 1. – Ч. 5. Акты о городах (1432–1798). – К., 1869. – С. 215 – 218. – 636 с.
2. Баранніков О. П. Українські цигани // Національні меншини Радянської України. – К., 1931. – Кн. 2.
3. Бєліков О. В. До проблеми взаємовідносин українських циган і козацтва у XVI – XIX ст. // Наука Релігія. Суспільство. – 2002. – №3. – С. 64 – 72.
4. Бєліков О. В. Вивчення циган України у дореволюційній та радянській вітчизняній історіографії // Наука Релігія. Суспільство – 2003. – №3. – С. 71 – 78.
5. Бєліков О. В. Циганське населення України (XVI – XX ст.). – Автореф. – на здобуття наук ступеня канд. іст. наук за спеціальн. 07.00.01 – історія України. Донецьк, 2003. – 20 с.
6. Галаган П. Цыгане в вертепной драме // Киевская старина. – К., 1882. – октябрь. – С. 18 – 28.
7. Горленко В., Пономарьов А., Скрипник Г. Еволюція українського народознавства // Українці. Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Т. 1. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – С. 3 – 29.
8. Два слова о цыганах в пределах бывшей гетьманщины // Киевская старина. – К., 1886. – октябрь. – С. 401 – 402.
9. Дорошенко Д. Володимир Антонович. Громадська і політична робота В. Б. Антоновича – Прага, 1942. – 163 с.
10. Документи про заснування Південно-Західного відділу Російського географічного товариства у Києві. 1873. ІР НБУВ – спр. 6772 – 16 арк.
11. Домарацька К. Каманін Іван Михайлович // Українські архівісти. Біобібліографічний довідник. Випуск перший (XIX ст. – 1930-ті рр.). – К., 1999. – С. 157–159.
12. Драгоманов М. П. Малороссийские народные предания. – К., 1876.
13. Ємець О. Учень Антоновича – Іван Каманін // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича 16 – 18 березня 1993 року м. Київ. – Доп. та матеріали. – К., 1994. – С. 168 – 176.
14. Зевелев А. И. Историографическое исследование методологические аспекты: Учеб. пособие. – М.: Высш. шк. – 1987. – 160 с.
15. Зіневич Н. До проблеми вивчення циганського етносу (історіографічний огляд) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Т. 4. – К.: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 1999. – С. 297 – 320.
16. Извлечения из нежинских магистратских книг, сообщаемые А. М. Лазаревским // Черниговские Губернские Ведомости № 2., 1091. – С. 93 – 158.
17. Каманин И. Евреи в Левобережной Малороссии в XVIII в. – К., 1890. – 18 с.

18. Каманин И. Результаты работ С. А Бершадского по еврейскому вопросу // Киевская старина. – 1896. – № 5.
19. Каманин И. Цыганские короли в Польше в XVII – XVIII вв. // Сб. статей и материалов по истории Юго-Западной России (издаваемый киевской Комиссией для разбора древних актов). – К., 1916. – Вып. 2. – С. 109 – 128.
20. Кирей Н. И., Сердюк А. О. Изучение цыган Европейской части России и Кавказа в дореволюционной отечественной этнографии // Археолого-этнографические исследования Северного Кавказа. Сб. научн. трудов Кубанский гос. ун-т. – Краснодар, 1984. – С. 107 – 131.
21. Кравченко В. В. Д. И. Багалей: научная и общественно-политическая деятельность. – Х.: Основа, 1990. – 176 с.
22. Кравченко В. В., Литвинова В. П. Изучение отечественной истории в Харьковском университете в дооктябрьский период (1805-1917) // Вестник Харьк. ун-та. – 1991. – № 357: История. – Вып. 24. – С. 24 – 37.
23. Кравченко В. Багалій Дмитро Іванович // Українські архівісти. Біобібліографічний довідник. Випуск перший (XIX ст. – 1930-ті рр.). – К., 1999. – С. 22 – 26.
24. Листування І. Каманіна ІР НБУВ Ф. 27. – спр. 3. – арк. 2.
25. Матеріали до біографії В. Б. Антоновича / ред. Д. Багалій. – К., 1929. – 129 с.
26. Московченко Н. Плохинський Михайло Мелентійович // Українські архівісти. Біобібліографічний довідник. Випуск перший (XIX ст. – 1930-ті рр.). – К., 1999. – С. 266 – 267.
27. Недруковані листи В. Б. Антоновича до Ф. К. Вовка (з архіву ВУАН // Український історик – Нью-Йорк, Торонто Мюнхен 1989 № 1 – 4. – С. 148–164, № 1 – 3. – С. 92 – 105.
28. Папери Південно-Західного відділення Російського географічного товариства, запрошення до роботи П. Чубинського офіційне листування Київського генерал-губернатора управління Київського учбового округу з Антоновичем. 1869 – 1877. ІР НБУВ – спр. 30281 – 30285.
29. Патканов Цыганы. Несколько слов о наречиях закавказских цыган Боша и Карачи. – СПб., 1887.
30. Плохинский М. Цыгане старой Малороссии (по архивным документам) // Этнологическое обозрение. – М., 1890. – № 4. – С. 95 – 117.
31. Плохинский М. Иноземцы в Старой Малороссии. – Ч. 1: Греки, цыгане, грузины. – М., 1905. – 235 с.
32. Сварник І. Прохаска Антоній // Українські архівісти. Біобібліографічний довідник. Випуск перший (XIX ст. – 1930-ті рр.). – К., 1999. – С. 278.
33. “Справа криминальная на цыган о конеборзеньские” 9 мая 1657 г. // Черниговские Губернские Ведомости № 52, 1887.
34. Стаценко Н. С. Этнографическая проблематика на страницах киевских научных периодических изданий 60 – 90-х гг. XIX в. – Минск., 1989.

35. *Ульяновський В. Короткий В.* Володимир Антонович образ на тлі епохи. – К., 1997.

36. *Фрадкін В.З., Шейко В.М.* Науково-освітня діяльність Харківського історико-філологічного товариства (1877 – 1919) // Вісник Харк. ун-ту. – 1979. – № 182: Історія. – Вип. 11. – С. 58 – 65

37. *Чубинський П.* Труды этнографо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – СПб., 1877. – Т. V; VII. – Ч. 2.

38. *Эйнгорн В.* К истории иноземцев в Старой Малороссии. – М.: Изд-во Общества истории новой и древней при Московском ун-те, 1908. – 53 с.

39. *Mroz Lech* Dzieje Cyganów – Romów w Rzeczypospolitej XV – XVIII. – Warszawa: DiG, 2001.

40. *Miklosich F.X.* Über Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa. – Wien, Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. 1872–1880. – Т. I–XII.

Зиневиц Наталія. Цигани у дослідницькій роботі українських архівістів (кін. XIX – поч. XX ст.)

Досліджено внесок у вивчення українських ромів вітчизняних істориків-архівістів – Михайла Плохінського (Харків), Івана Каманіна (Київ), Антонія Прохаски (Львів). Їхні циганознавчі студії базувалися на архівних документах і з'явилися у зв'язку з новим розумінням ученими кін. XIX – поч. XX ст. предмета та об'єктів історії.

Зиневиц Наталья. Цыгане в исследовательской деятельности украинских архивистов (кон. XIX – нач. XX ст.)

Исследован вклад в изучение цыган Украины отечественных историков-архивистов Михаила Плохинского (Харьков), Ивана Каманина (Киев), Антония Прохаски (Львов). Их цыгановедческие изыскания базировались на архивных документах и появились в связи с расширением взглядов ученых конца XIX – начала XX ст. на предмет и объекты истории.

Zinevych Natalia. Romanies in research works of Ukrainian archive explorers (end of the 19th – beginning of the 20th centuries)

The author analyzed contribution of Ukrainian historians archive explorers - (Mykhailo Plokhinskiy (Kharkiv), Ivan Kamanin (Kiev), Anthon Prokhasko (Lviv) to the study of Ukrainian Romanies. Their Romani studies research was based on archival documents and emerged due to the new scientists' understanding of the history subject and objects end of 19th – beginning of 20th centuries.